

бажанням») слід кваліфікувати як моральне порушення заповіді «Не вбий», а з боку лікаря — ще і клятви Гіппократа. І навіть в цих випадках, в яких ми визначаємо його як «вибір меншого зла», не можна забувати, що мова йде все ж таки про зло. Тому моральний обов'язок кожного чоловіка та жінки, кожного лікаря — запобігання абортів та використання інших, більш гуманних в моральному відношенні методів запобігання вагітності та регулювання народжуваності.

Література

1. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки. — К.: Парлам. вид-во, 2003.
2. Морозова Л. П. «Жіночих» питань немає — є питання державі (аксіологічний аспект в державотворенні) // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. — О., 1999. — Вип. 6–7.
3. Покотило П. Жінки і діти // Голос України. — 2000. — 6 лип.
4. Гройсман Д. «Міжнародна Амністія» про права жінок // Права людини. — 2000. — № 7.
5. Булеца С. В. Право на життя зародку: цивільно-правове регулювання штучного переривання вагітності (аборту) // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. — О., 2004. — Вип. 22.
6. Кримінальний кодекс України: Затв. Законом України від 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
7. Котляр А. Старіє пєспі о главном // Зеркало недели. — 2001. — 15 док.
8. Заключчі зауваження та рекомендації копещійних органів ООН щодо доповідей України в сфері дотримання прав людини: Зб. док. — К.: Ін-Юре, 2004.

УДК 347.95

І. В. Андронов

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НАБРАННЯ РІШЕННЯМ СУДУ ЗАКОННОЇ СИЛИ

Проблематика рішення суду є однією з центральних в теорії цивільного процесуального права. Тому не дивно, що теоретичною розробкою даної теми займалися такі відомі вчені-процесуалісти, як М. Авдюков, М. Гурвич, Н. Зейдер, Д. Полумордвінов, А. Клейнман та ін.

Стаття 6 Конституції України [1] закріпила розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу і судову. Рішення суду є актом, який відбиває ту сферу діяльності держави, що становить правосуддя.

Питання законної сили рішення суду, хоч і не є новим в науці цивільного процесуального права України, однак залишається актуальним і на сьогоднішній день.

Суди як органи державної влади зобов'язані вчасно і дієво охороняти та захищати порушені, невизнані або оспорювані права, свободи та інтереси фізичних осіб, юридичних осіб, держави (а також інших суб'єктів цивільних відносин, зазначених в ст. 2 Цивільного кодексу України), у тому числі шляхом розгляду цивільних справ і винесення по них законних і обґрунтованих рішень.

Однак забезпечити дійсний захист порушеного, невизнаного або оспорюваного права здатне не будь-яке рішення, а лише рішення, яке набрало законної сили.

Ухвалене рішення суду, яке не набрало законної сили, також спричиняє певні правові наслідки: воно, за загальним правилом, не може бути скасоване або змінене судом, що його виніс, у сторін з'являється право на оскарження рішення, в деяких випадках воно виконується ще до набрання ним законної сили.

Однак дія рішення, що не набрало законної сили, обмежена, а в частині виконання носить попередній характер. У повній мірі правова дія рішення настає тільки після набрання ним законної сили.

Вдало охарактеризував сутність законної сили рішення суду Д. Полумордвінов: «Законна сила судового рішення ґрунтується, насамперед, на тому, що судові рішення, за своєю юридичною природою, саме по собі є здійсненням закону. Закон як форма вираження права, реалізуючись в судовому рішенні, не може не надавати останньому сили, властивої самому праву. Уособленням цієї сили права і є законна сила судового рішення» [2, 29].

1 вересня 2005 р. набрав чинності новий Цивільний процесуальний кодекс України [3], який, зберігши основні, традиційні для цивільного процесу України процесуальні форми, вніс низку змін, які торкнулися і інституту законної сили рішення суду.

Метою цієї роботи є розкриття властивостей рішення суду, що набрало законної сили, аналіз норм чинного законодавства та наукових поглядів з цього питання.

Рішення суду, що набрало законної сили, необхідно визнавати юридичним фактом матеріального і процесуального права, оскільки воно спричиняє ряд правових наслідків, що називають ще властивостями рішення суду, що набрало законної сили.

М. Г. Авдюков до цих властивостей відносить: 1) неспростовність рішення, 2) його винятковість, 3) його преюдиційність, 4) його виконуваність і 5) обов'язковість рішення [4, 139]. А. Ф. Клейнман вважає, що рішення, що набрало законної сили, має властивість обов'язковості, що містить у собі: 1) винятковість, 2) неспростовність, 3) можливість виконання рішення за позовами про присудження, 4) преюдиційність [5, 249–250]. Інакше трактує питання М. А. Гурвич, розрізняючи два основних процесуальних наслідки судового рішення: його остаточність і виконуваність. При цьому, на його думку, остаточність судового рішення виявляється в його неспростовності і винятковості [6, 98–106]. К. С. Юдельсон до властивостей законної сили судового рішення відносить: 1) незмінність, 2) неспростовність, 3) винятковість, 4) виконуваність і 5) взаємну обов'язковість рішень [7, 285–286].

Узагальнюючи вищевказані точки зору авторів можна зазначити, що до властивостей рішення суду, що набрало законної сили, належать: обов'язковість, неспростовність, винятковість, преюдиційність і реалізованість.

Обов'язковість рішення суду впливає з норм п. 9 ст. 129 Конституції України і ст. 14 Цивільного процесуального кодексу України, відповідно до яких,

судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України.

Стаття 14 ЦПК України поширює дію такої властивості, як обов'язковість рішення суду, і за межі території України у випадках, передбачених міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України.

Варто відзначити, що рішення суду носить обов'язковий характер тільки для тих осіб, що брали участь у справі, та виключає свою дію по відношенню до прав і законних інтересів осіб, не притягнутих до участі у справі.

У ч. 3 ст. 14 ЦПК України вказується на те, що обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням порушуються їхні права, свободи чи інтереси. Положення даної норми цілком відповідає поняттю про суб'єктивні межі дії законної сили рішення суду. Суб'єктивні межі законної сили рішення суду визначаються тим, що рішення суду діє тільки у відношенні до визначеного кола осіб, а саме у відношенні до осіб, що беруть участь у справі, і їхніх правонаступників [8, 113].

Під неспростовністю рішення суду варто розуміти неможливість подальшого оскарження рішення, що набрало законної сили, і, отже, неможливість його скасування або зміни вищим судом.

Властивість неспростовності рішень, як відомо, носить відносний характер, оскільки чинне процесуальне законодавство допускає перегляд будь-якого рішення, що як набрало, так і не набрало законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Властивість неспростовності рішення суду, що набрало законної сили, породжує ряд питань практичного застосування законної сили рішення.

Насамперед, варто зупинитися на питанні про те, як діє законна сила рішення у випадку його часткового оскарження особами, що беруть участь у справі. Чи набирає в цьому випадку законної сили рішення суду в неоскарженій частині ще до розгляду скарги в суді другої інстанції або ж набрання рішенням законної сили відбувається в цілому після залишення скарги на частину рішення без наслідків?

На дане запитання можна відповісти в такий спосіб. Оскільки неспростовність є властивістю рішення, що набрало законної сили, то у випадку подання скарги лише на частину рішення не можна вважати, що для рішення в неоскарженій частині настала неспростовність рішення. Остання настає для всього рішення в цілому з моменту набрання рішенням законної сили.

Іншим питанням, що становить настільки ж великий практичний інтерес, є питання про наслідки для законної сили рішення відновлення судом терміну на апеляційне оскарження рішення, пропущеного особою, що бере участь у справі.

Як було зазначено, рішення набирає законної сили і, отже, настає його неспростовність із закінченням установленого законодавством строку на подан-

ня апеляційної скарги або ж з моменту його затвердження судом апеляційної інстанції. Таким чином, у випадку пропуску апеляційного терміну з поважних причин і відновлення його потім судом (ст. 73 ЦПК України) відбувається втрата законної сили рішення, а з нею і неспростовності рішення.

Згідно з ч. 2 ст. 223 ЦПК України після набрання рішенням суду законної сили сторони та треті особи із самостійними вимогами, а також їх правонаступники не можуть знову заявляти в суді ту саму позовну вимогу з тих самих підстав, а також оспорювати в іншому процесі встановлені судом факти і правовідносини.

Отже, набрання рішенням суду законної сили має і негативне значення. Це виражається в тому, що таке рішення виключає можливість повторного розгляду спору, тотожного з тим, щодо якого було ухвалено дане рішення.

Ця негативна дія судового рішення, що набрало законної сили, виявляється у властивості винятковості судового рішення.

Винятковістю варто називати таку властивість рішення, що набрало законної сили, унаслідок якого рішення суду виключає можливість повторного розгляду того самого спору між сторонами або тієї же заяви або безперечної вимоги зацікавленої особи [9, 136]. Властивість винятковості рішення суду, що набрало законної сили, покликано виключити можливість ухвалення судом протилежних рішень суду або рішень, які суперечать один одному, з того самого питання.

Безсумнівно, що властивість винятковості судового рішення, що набрало законної сили, має особливе значення для здатності такого судового рішення сприяти стабільності і визначеності цивільних правовідносин. Позбавлене властивості винятковості, судові рішення не могло б внести визначеність в сферу цивільних або інших правовідносин, не могло б і дати повного захисту права. Захист права може бути дійсно ефективним тільки лише за умови, якщо рішення, що дає такий захист, не допускає нових суперечок про дане право і дані правовідносини і виключає можливість нових вимог щодо них. Допущення можливості різної юридичної кваліфікації взаємин сторін у різних рішеннях суду порушувало б також інтереси інших учасників процесу, наприклад третіх осіб, що не заявляють самостійних вимог, оскільки їхні взаємини з однієї зі сторін спору прямо залежать від рішення суду в даній справі.

У п. 3 ст. 136 ЦПК України закріплено, що суддя відмовляє в прийнятті позовної заяви, якщо є таке, що набрало законної сили ухвалене по спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, рішення суду. А п. 3 тієї ж статті забороняє судді приймати до провадження заяву і в тому випадку, коли у провадженні суду вже є справа за позовом, тотожним заявленому.

Якщо внаслідок помилки цивільна справа за тотожним позовом була суддею порушена, то вона повинна бути закрыта на підставі п. 2 ч. 1 ст. 205 ЦПК України, або ж заява має бути залишена без розгляду (п. 4 ч. 1 ст. 207 ЦПК України).

Властивість **преюдиційності** означає, що обставини, встановлені судовим

рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини (ч. 3 ст. 61 ЦПК України).

При цьому преюдиційний зв'язок може бути обов'язковим або факультативним.

Під обов'язковою преюдицією розуміють такі випадки преюдиції, коли попереднє встановлення того або іншого факту або правовідносин для вирішення даної справи є обов'язковим у силу закону. При обов'язковій преюдиції суд, який вирішує дану справу, не вправі винести відповідного акта, якщо іншим судовим або адміністративним органом не буде вирішене питання, від наслідків вирішення якого залежить вирішення даної справи (п. 4 ч. 1 ст. 201 ЦПК України).

У тому випадку, коли преюдиція не є обов'язковою, преюдиціальний зв'язок також може виникати. Однак і без нього усе коло питань, що стоїть перед судом, було б вирішене даним судом, що розглядає дану справу, самостійно.

Останньою властивістю судового рішення, що вступило в законну силу, є його **реалізованість**.

У п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.97 р. «Про посилення судового захисту прав і свобод людини і громадянина» [10] вказується на особливу важливість своєчасного і повного виконання судових рішень, оскільки це має величезне значення для реального відновлення прав і свобод громадян.

Реалізованість — це здійсненність судового рішення.

В юридичній літературі інколи реалізованість ототожнюють з можливістю примусового виконання рішень про присудження [11, 11]. При цьому під реалізованістю рішення розуміють можливість примусового виконання судового рішення, тобто здійснення спеціальними державними органами — органами виконання судових рішень — ряду заходів, що спрямовані на реалізацію судового рішення супроти волі особи, зобов'язаної за цим рішенням. Однак поняття здійсненності за своїм змістом ширше. Здійсненність рішення суду — це гарантована можливість добровільного і примусового виконання рішення суду, а також сприяння інших осіб у його виконанні [12, 422].

У реалізованості судового рішення, що набрало законної сили, виявляється примусовий характер судового рішення, хоча примусовий характер судового рішення не вичерпується тільки його реалізованістю. Будучи спрямованим на захист права або інтересу, будь-яке судове рішення носить примусовий характер.

Підсумувавши сказане про властивості рішення, що набрало законної сили, необхідно підкреслити, що наявність усіх властивостей рішення характеризує саме рішення, що набрало законної сили.

Разом з тим потрібно відзначити, що придбання всіх цих властивостей судовим рішенням відбувається не одночасно і не в той момент, коли в силу прямої вказівки закону рішення стає актом, що набрав законної сили.

Як видно з викладеного, раніш всіх інших властивостей рішення починає

діяти винятковість рішення: пред'явлення знову того ж позову з тих же підстав і про той же предмет неможливо вже з моменту порушення справи за першим позовом. Вже потім настає неспростовність, а з ним преюдиційність, обов'язковість та реалізованість рішення. Однак в окремих випадках відповідно до вимоги закону рішення може стати здійсненим і раніше — з моменту свого проголошення (ст. 367 ЦПК України).

При цьому не слід ототожнювати законну силу рішення суду з однією або декількома з перерахованих вище властивостей, оскільки лише у своїй сукупності вони відбивають сутність даного процесуального акта і можуть забезпечити виконання тих завдань, що поставлені перед судом при ухваленні ним рішення у цивільній справі.

Література

1. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Полумордвинов Д. И. Законная сила судебного решения. — Тбилиси, 1964.
3. Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.04 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40–42. — Ст. 492.
4. Авдюков М. Г. Судебное решение. — М.: Госюриздат, 1959.
5. Клейсман А. Ф. Советский гражданский процесс. — М.: Моск. ун-т, 1954.
6. Гурвич М. А. Решение советского суда в исковом производстве. — М.: ВЮЗИ, 1955.
7. Юдельсон К. С. Советский гражданский процесс. — М.: Госюриздат, 1956.
8. Алиев Т. Т., Громов Н. А. Презумпция истиности судебного решения в гражданском процессе // Государство и право. — 2004. — № 8.
9. Зейдер П. Б. Судебное решение по гражданскому делу. — М.: Юрид. лит., 1966.
10. Про посилення судового захисту прав і свобод людини і громадянина: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 трав. 1997 р. // Ухвали Пленуму Верховного Суду України (1963–2000): Офіц. вид.: У 2 т. / За заг. ред. В. Ф. Бойко. — К., 2000. — (Б-ка судді).
11. Масленишкова Н. И. Законная сила судебного решения в советском гражданском процессе: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Свердловск, 1973.
12. Цивільне процесуальне право України: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. — К.: Ін Юре, 2005.

УДК 347.15/17:347.63

Г. Я. Тріпунський

ПОНЯТТЯ НЕМАЙНОВИХ ПРАВОВІДНОСИН БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

Проблема особистих немайнових прав особи, громадянина є однією з найважливіших у цивілістиці, оскільки кожна особа у правовій державі має відчувати свою соціальну захищеність, а повага до особистості є в такому суспільстві нормою повсякденного життя. Зазначені положення знайшли своє відображення в Конституції України, яка проголошує, що людина є найвищою цінністю в суспільстві, права та свободи якої гарантуються державою [1].

Регулювання Цивільним [2], Сімейним [3], Цивільно-процесуальним кодексами України [4] особистих немайнових відносин, які не пов'язувалися з май-